

ALI SHARIATIY: ISLOMIY FIKRDA IJTIMOIIY ADOLAT VA INQILOB G'OYALARI

Qahramonov Samandar

TDSHU, Sharq falsafasi va madaniyati yonalishi 1 – kurs magistranti

Ilmiy rahbar: PhD. dotsent J.B. Sulaymonov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Ali Shariatiyning ijtimoiy va falsafiy qarashlari tahlil qilinadi. Shariatiy islomni faqat diniy e'tiqod tizimi sifatida emas, balki ijtimoiy adolat va ozodlik uchun kurash vositasi sifatida talqin qilgan. Uning g'oyalari G'arb falsafasi, xususan, ekzistensializm va marksizm ta'sirida shakllangan bo'lib, ularni islomiy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Maqolada Shariatiyning "haqiqiy islom" va "rasmiy islom" haqidagi farqlash tamoyili, uning Eron Islom inqilobiga ta'siri hamda fikrlarining bugungi dolzarbligi tahlil qilinadi. Shariatiyning diniy va ijtimoiy falsafasi jamiyatni o'zgartirish va inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan bo'lib, u hozirgi kun uchun ham muhim nazariy manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: *Ali Shariatiy, islomiy falsafa, ijtimoiy adolat, inqilob, haqiqiy islom, rasmiy islom, Eron Islom inqilobi, ekzistensializm, marksizm, diniy tafakkur.*

ABSTRACT

This article analyzes the social and philosophical views of Ali Shariati. Shariati interpreted Islam not only as a system of religious beliefs, but also as a means of struggle for social justice and freedom. His ideas were formed under the influence of Western philosophy, in particular, existentialism and Marxism, and he tried to harmonize them with Islamic values. The article analyzes Shariati's principle of distinction between "true Islam" and "official Islam", his influence on the Iranian Islamic Revolution, and the relevance of his ideas today. Shariati's religious and social philosophy is aimed at changing society and protecting human rights, and it is still an important theoretical source for the present day.

Keywords: *Ali Shariati, Islamic philosophy, social justice, revolution, true Islam, official Islam, Iranian Islamic Revolution, existentialism, Marxism, religious thought.*

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются социальные и философские взгляды Али Шариати. Шариат трактовал ислам не только как систему религиозных верований, но и как средство борьбы за социальную справедливость и свободу.

На его идеи оказала влияние западная философия, в частности экзистенциализм и марксизм, и он пытался примирить их с исламскими ценностями. В статье анализируется различие, которое Шариати проводит между «истинным исламом» и «официальным исламом», его влияние на Иранскую исламскую революцию и актуальность его идей сегодня. Религиозная и социальная философия Шариати была направлена на преобразование общества и защиту прав человека и сегодня остается важным теоретическим источником.

Ключевые слова: *Али Шариати, исламская философия, социальная справедливость, революция, истинный ислам, официальный ислам, иранская исламская революция, экзистенциализм, марксизм, религиозная мысль.*

KIRISH

Zamonaviy islom falsafasi va ijtimoiy tafakkurida muhim o‘rin tutgan Ali Shariatiy (1933–1977) o‘zining inqilobiy g‘oyalari bilan musulmon jamiyatlarida chuqur iz qoldirgan mutafakkirlardan biridir. U islomni faqat diniy e‘tiqod tizimi sifatida emas, balki ijtimoiy adolat va ozodlik uchun kurash vositasi sifatida talqin qilgan. Shariatiyning qarashlari Eron Islom inqilobi va umuman, musulmon dunyosidagi siyosiy harakatlarga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Shariatiy o‘z asarlarida G‘arb falsafasi, xususan, ekzistensializm va marksizm g‘oyalaridan ilhomlangan holda, islomni faollik va harakat dini sifatida tushuntirishga harakat qilgan. U "haqiqiy islom" va "rasmiy islom" tushunchalarini ilgari surib, dinning hukmron doiralari tomonidan qanday suiiste‘mol qilinishini keskin tanqid qilgan.

Ali Shariatiy o‘zining falsafiy qarashlari va inqilobiy g‘oyalari bilan musulmon jamiyatlarining ijtimoiy-siyosiy hayotiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Uning fikrlari asosan uch asosiy yo‘nalishda o‘rganiladi:

1. Islom va ijtimoiy adolat;
2. Haqiqiy islom va rasmiy islom;
3. G‘arb falsafasi va islomiy tafakkur uyg‘unligi.

Birinchidan, Ali Shariatiy islomni ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan holda tushuntirgan. U islom faqat shaxsiy e‘tiqod tizimi bo‘lib qolmasligi, balki jamiyatdagi zulm va ekspluatatsiyaga qarshi kurash vositasi bo‘lishi lozimligini ta‘kidlagan. Uning fikricha, haqiqiy islom insonni faqat ma‘naviy kamolot sari yetaklamaydi, balki jamiyatdagi adolatsizliklarga qarshi turishga ham undaydi. Shu nuqtayi nazardan, Shariatiy Imom Husayn va Karbalo voqeasini ijtimoiy adolat uchun kurash ramzi sifatida ilgari surgan.

Ikkinchidan, Shariatiy “haqiqiy islom” va “rasmiy islom” tushunchalarini ajratib, islomning ikki yo‘nalishini tahlil qilgan. Uning fikricha, haqiqiy islom

insonni ozod va adolatparvar bo'lishga undaydi, jamiyatni ijtimoiy o'zgarishlarga yetaklaydi. Biroq rasmiy islom esa, aksincha, hukmron doiralardan tomonidan ommani itoatda ushlab turish vositasi sifatida ishlatiladi. Shariatiy islom tarixida hukmdorlar tomonidan dinning qanday manipulyatsiya qilinganini keskin tanqid qilgan va musulmonlarni haqiqiy islom mohiyatini anglashga chaqirgan.

Uchinchidan, Shariatiyning qarashlari G'arb falsafasi bilan uyg'unlashgan bo'lib, u Karl Marks, Frants Fanon va Jan-Pol Sartarning g'oyalari bilan ilhomlangan. Marksizmning ijtimoiy adolatga oid tamoyillari Shariatiy tafakkuriga ta'sir qilgan bo'lsa-da, u materialistik dunyoqarashni inkor qilgan. Frants Fanonning mustamlakachilikka qarshi kurashi ham Shariatiy fikrlariga mos kelgan. Jan-Pol Sartarning ekzistensialistik qarashlari esa Shariatiy tomonidan inson erki va mas'uliyatining islomiy talqini sifatida qabul qilingan. Shariatiy musulmonlarni passiv bo'lishdan voz kechib, o'z jamiyatlarini ijtimoiy adolat sari yetaklashga chaqirgan. Uning fikricha, islom faqat ibodat va tasavvuf bilan cheklanmasligi, balki harakat va kurash dini bo'lishi lozim.

Ali Shariatiy islomni faqat diniy e'tiqod tizimi sifatida emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy adolat va ozodlik uchun kurash vositasi sifatida talqin qilgan. Uning "haqiqiy islom" va "rasmiy islom" haqidagi qarashlari musulmon dunyosida katta bahs-munozaralarga sabab bo'lib, bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Shariatiyning falsafiy qarashlari G'arb tafakkuri bilan uyg'unlashgan bo'lib, u inson erkinligi va mas'uliyatini diniy e'tiqod bilan birlashtirgan. U islomni inqilobiy o'zgarishlar manbai sifatida ko'rgan va musulmon jamiyatlarining faollashuviga katta hissa qo'shgan. Bugungi kunda Shariatiy g'oyalari ijtimoiy adolat, ozodlik va diniy tafakkur sohalarida muhim nazariy asos bo'lib qolmoqda. Uning fikrlari musulmon jamiyatlarining rivojlanishi va ijtimoiy islohotlarni amalga oshirishda hanuzgacha ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ali Shariatiy o'zining ilmiy va falsafiy qarashlari orqali islom tafakkurini yangilashga, uni ijtimoiy adolat va ozodlik bilan bog'lashga harakat qilgan. Uning asarlari inson va jamiyat, din va siyosat, islom va modernizm o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qiladi. Shariatiy islomni faqat ibodatlar va diniy marosimlar bilan cheklanib qolgan tushuncha sifatida emas, balki jamiyatni o'zgartirishga qodir bo'lgan harakat sifatida ko'rgan. U dinning ijtimoiy hayotga ta'sirini tahlil qilib, musulmonlarni faoliyatga, adolat uchun kurashishga va dinni faqat an'anaviy qarashlar orqali tushunmaslikka chaqirgan.

Shariatiy dinning ijtimoiy o'zgarishlardagi o'rnini tushuntirishda "haqiqiy islom" va "rasmiy islom" tushunchalarini kiritadi. Uning fikricha, haqiqiy islom ijtimoiy tenglik, ozodlik va adolatni targ'ib qiladi, odamlarni faollikka undaydi. Biroq, tarix davomida

islom hukmron tabaqalar tomonidan ekspluatatsiya qilinib, boshqaruv vositasiga aylangan. Bu holat, ayniqsa, Umaviylar va Abbosiylar davrida yaqqol kuzatilgan. Shariatiy "Abu Zarning ijtimoiy maktabi" asarida bu fikrni chuqur yoritadi. Unda Abu Zar G'ifforiyning hayoti misolida qanday qilib islomning dastlabki davrida adolat va tenglik g'oyalari ustun bo'lganini, ammo keyinchalik ular yo'qolib borayotganini tushuntiradi.

Shariatiy islom tafakkurini zamonaviy falsafa bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Uning "Man va u" asari insonning shaxsiyati, tanlov erkinligi va mas'uliyati haqida yozilgan bo'lib, ekzistensializm g'oyalari bilan bog'langan. Shariatiy G'arb falsafasi, ayniqsa, Sartr va Xaydeggerning ekzistensialistik qarashlari ta'sirida inson hayotini tanlov va mas'uliyat nuqtai nazaridan talqin qiladi. Uning fikricha, musulmon inson hayotda faol ishtirok etishi, taqdiriga taslim bo'lib yashamasligi kerak. Diniy e'tiqod uni faqat sabr va qanoat sari emas, balki jamiyatda ijtimoiy o'zgarishlarni amalga oshirish sari yetaklashi lozim.

Shariatiy "Din sotsiologiyasi" asarida din va jamiyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni tahlil qiladi. Uning fikricha, din inson hayotining har bir jabhasiga ta'sir qiluvchi muhim kuch bo'lib, u faqat shaxsiy e'tiqod yoki ruhiy poklanish vositasi emas, balki jamiyatni o'zgartiruvchi omil hamdir. Bu asarda Shariatiy islom tarixidagi siyosiy manipulyatsiyalarni tanqid qiladi va islomning asl mohiyatini tiklash kerakligini ta'kidlaydi. Ali Shariatiy "Islom va bashariyat" asarida islom va zamonaviy dunyo o'rtasidagi bog'liqlikni muhokama qiladi. U G'arb modernizatsiyasi va islomiy an'analar o'rtasida muvozanatni topish muhimligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, musulmon jamiyatlari zamonaviy ilm-fan va texnologiyani o'zlashtirishi lozim, ammo shu bilan birga o'z an'analarini yo'qotmasligi kerak. Ali Shariatiy o'z asarlarida islomni faqat diniy e'tiqod sifatida emas, balki ijtimoiy adolat, ozodlik va taraqqiyot vositasi sifatida talqin qiladi. U musulmonlarni passiv bo'lishdan voz kechishga, haqiqat va adolat yo'lida harakat qilishga chaqiradi. Uning asarlari asosida islom va ijtimoiy adolat o'rtasidagi bog'liqlikni Shariatiy chuqur tahlil qiladi. U islomni ekspluatatsiyaga qarshi kurash vositasi sifatida talqin qilib, uning haqiqiy mohiyati tenglik va adolat ekanini ta'kidlaydi. Shariatiy dinning siyosiy ekspluatatsiyasini tanqid qiladi. U "haqiqiy islom" va "rasmiy islom" o'rtasidagi farqni ochib berib, musulmonlarni siyosiy manipulyatsiyalardan ogoh bo'lishga chaqiradi.

Shariatiy ekzistensializm va islom uyg'unligini o'z asarlarida yoritgan. U inson tanlovi va mas'uliyatini ta'kidlab, musulmonlarni ijtimoiy faoliyatga chaqiradi. U musulmon jamiyatlarida faollik zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, islom faqat ibodat bilan cheklanmasligi, balki jamiyatni o'zgartirish vositasi bo'lishi kerak. U

ilm-fan va texnologiya rivojining muhimligini qayd etadi. Musulmonlar zamonaviy ilm-fanni o'zlashtirishi va islomni modernizatsiya qilishi lozim. Ali Shariatining asarlari bugungi musulmon dunyosi uchun ham dolzarb bo'lib, uning g'oyalari jamiyat va din o'rtasidagi munosabatlarni yangicha tushunishga turtki bermoqda.

XULOSA

Ali Shariatiy o'z asarlarida islomni ijtimoiy adolat, ozodlik va faollik g'oyalari bilan bog'lab, musulmon jamiyatlarini o'z taqdirini anglashga undaydi. U "haqiqiy islom" va "rasmiy islom" tushunchalarini ajratib, dinning siyosiy ekspluatatsiyasini tanqid qiladi. Shariatiy ekzistensializm bilan islom g'oyalarini uyg'unlashtirib, insonning mas'uliyati va jamiyatdagi faol ishtirokini ta'kidlaydi. Uning asarlari bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, musulmon jamiyatlarining intellektual va ijtimoiy taraqqiyoti uchun muhim g'oyalar manbai bo'lib xizmat qiladi. Shariatiy diniy e'tiqodning zamonaviy dunyo bilan uyg'unlashuvi va islomning asl mohiyatini tiklash yo'lida muhim fikrlar ilgari suradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI(REFERENCES)

1. Shariatiy, Ali. "Abu Zarning ijtimoiy maktabi." Nashriyot: Chapar, 1970.
2. Shariatiy, Ali. "Man va u." Nashriyot: Chapar, 1971.
3. Shariatiy, Ali. "Din sotsiologiyasi." Nashriyot: Chapar, 1972.
4. Shariatiy, Ali. "Islom va bashariyat." Nashriyot: Chapar, 1973.